

Лідія Черчата

ЧЕРЧАТА Лідія Михайлівна — старший викладач кафедри іноземної мови Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Сфера наукових інтересів — лінгвістична філософія та філософія освіти.

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Людство впевнено увійшло у третє тисячоліття з усвідомленням значущості освіти для забезпечення свого подальшого добробуту і процвітання та чітким розумінням того, що надалі саме освіта відіграватиме роль провідної складової інтелектуального, соціокультурного й економічного поступу. Тому Міжнародна комісія з освіти для XXI ст. цілком виправдано вважає знання тим ключем, який відмикає двері майбутнього [8]. В умовах глобалізації, становлення інформаційного суспільства, посилення міграційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів немає необхідності доводити важливість значення різних систем освіти, у тому числі вищої, для стабільного розвитку, для демократії, для захисту та поваги всіх прав людини та основних свобод, оскільки їх значення у світі стає більш як очевидним. «Відтепер добробут людей та націй будуть визначати наука та

освіта» [7]. Тому саме в рамках вищої освіти здійснюються контакти, взаємодія і взаємозбагачення освіти та науки в ім'я просування і поширення знань, які потрібні людині перш за все для її орієнтації в навколишньому світі, для пояснення того, що відбувається з нею та навколо неї, для планування власного життя, задоволення матеріальних і духовних потреб, для перетворення оточуючої її дійсності з метою найбільш успішної реалізації своїх здібностей, тобто самореалізації.

Отже, сучасний рівень розвитку світової цивілізації, зумовлений, перш за все, стрімким зростанням обсягів різноманітної інформації і підвищенням її ролі у суспільстві, висуває нові вимоги до фахової підготовки спеціалістів. Наразі спостерігається чітка тенденція у зміщенні акцентів із набуття певного рівня фахових знань до вміння постійно здобувати нову інформацію, активно діяти, оперативно приймати рішення, адаптуватися до мінливих умов і вимог сьогодення. Законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Вчитель» перед педагогами поставлено завдання сприяти розбудові оновленої національної школи, опановуючи нові освітні технології.

Водночас, педагогічний досвід засвідчує, що традиційна організація процесу навчання має ряд суттєвих недоліків, основними з яких вважають відсутність стимулів до регулярної та якісної роботи студентів, недостатня індивідуалізація процесу навчання та учіння, низький рівень самостійності студентів та розвитку їх творчих здібностей. Самостійна робота (СР) є шляхом до поліпшення підготовки фахівця. Її організація та забезпечення створює надійні основи для розвитку ініціативи, самостійності, здійснення диференціації та індивідуалізації навчання, формування власних поглядів, переконань, відповідальності, вироблення різноманітних навчальних умінь та навичок студентів. Відтак СР студентів над навчальним матеріалом є одним з найважливіших елементів навчального процесу у ВНЗ, тому проблеми її організації

посідають чільне місце у перебудові цього процесу, а саме питання набуває статусу надзвичайно актуального, оскільки перепланування кількості навчальних годин на користь самостійної діяльності передбачає пошук оптимальних форм організації такої роботи. Майбутній педагог повинен уміти самовдосконалюватися, самостійно здобувати нові знання, контролювати і коригувати зроблене. Він має бути підготовленим до активної творчості, професійної і соціальної діяльності. Високий рівень технологізації, інформатизації, інтеграції та диференціації у сучасній педагогічній науці вимагають від педагога професійної мобільності — розвитку здібностей до оволодіння і переробки інформації, кількість якої постійно зростає. Об'єктивна необхідність підвищення ефективності освіти потребує особливого підходу до засобів організації праці всіх суб'єктів освітньої діяльності. «До ряду таких засобів, що прирівнюються за своєю значущістю до введення писемності та книгодрукарства, що претендують на докорінне перетворення уявлень, які існували століттями, про трудові функції усіх учасників освітнього процесу, слід зарахувати різноманітні засоби комп'ютерної та інформаційної техніки та технології» [2, с.326].

Тому можна стверджувати, що сучасні персональні комп'ютери (ПК) надають безмежні можливості для СР як у плані ознайомлення студента з новим матеріалом, так і відпрацювання знань, умінь і навичок. ПК можуть працювати в різних режимах: автоматизованого довідкового пристрою, який відкриває студенту доступ до великих обсягів інформації і забезпечує швидкий пошук необхідних йому відомостей; універсального імітатора, формуючого різні текстові і матеріалізовані моделі; здійснення компонентів самоконтролю і ряду дій самонавчання. Автоматизовані навчаючі системи можна використати не тільки у спеціалізованих аудиторіях, а й поза ними. Впровадження інформаційних технологій навчання потребує від майбутніх фахівців навичок пошуку

інформаційного забезпечення діяльності. Як свідчить практика, рівень таких навичок у молоді не високий. Це підтверджує низьке орієнтування студентів у змісті навчальних підручників, додаткових теоретичних джерел знань: довідників, енциклопедій, посібників тощо. З метою досягнення інтенсифікації навчального процесу у ВНЗ необхідно широко впроваджувати сучасні засоби опрацювання і поширення інформації. Саме тому використання сучасного потенціалу комп'ютерних технологій є актуальним і виправданим в першу чергу для тих студентів, які надають перевагу ПК як засобу самостійного вивчення і самостійного доступу до будь-якої інформації. Безумовно, кількість таких людей постійно зростає, особливо серед молоді.

Людина, яка навчається, уже оцінила переваги ПК, вбачаючи у ньому засіб самостійної інтелектуальної праці і доступу до інформаційного середовища, необмеженого простором і способом передачі. Відтак, викладач має кардинально переглянути свою роль. Помилковою є думка, що впровадження ПК веде за собою зниження потреби у викладачах. Звичайно ні, проте викладач-нянька, тлумач важких місць у підручнику повинен поступитися місцем викладачу-професіоналу, здатному використовувати всі засоби для досягнення важливої педагогічної мети — забезпечення продуктивної самостійної діяльності студента. В умовах масового навчання без інформаційних технологій цю проблему не вирішити. Необхідно усвідомити нову роль викладача, який працює на забезпечення самостійності студента, її зміст, нову інфраструктуру навчання, що передбачає перехід до нових технологій. І ця роль не зменшується, а багаторазово зростає. Безперечно, підручник, як основний засіб навчання може бути доповнений, у разі необхідності, такими засобами, як мережні навчальні матеріали, комп'ютерні навчаючі системи у звичайному і мультимедійному варіантах, аудіо-навчально-інформаційні матеріали, електронні підручники, посібники,

енциклопедії; тренажери, бази даних та знань з місцевим і віддаленим доступом, електронні бібліотеки та ін.

У ході СР особливу увагу слід приділяти формуванню інформаційної грамотності студентів, здатності самостійно працювати з великими обсягами інформації в Інтернеті, знаходячи і відбираючи необхідні для навчання ресурси. З технічної точки зору, можливість роботи на ПК, доступ до Інтернету і наявність персональної адреси електронної пошти є необхідною умовою для занять кожного зі студентів. Мережні видання відрізняються від мультимедійних формою представлення матеріалів: до них можна дістатися тільки через підключення до Інтернету. Мережа Інтернет відкриває перед користувачем справжню скарбницю різноманітних можливостей — доступ до інформації у найвідоміших наукових центрах, електронних бібліотеках, інформаційних ресурсах провідних вітчизняних та зарубіжних електронних газет і журналів, що створює реальні умови для самоосвіти, розширення кругозору, підвищення кваліфікації.

У сучасному інтегрованому суспільстві уже не можна навчатися ізольовано, обмежуючись традиційним колом: учителі, друзі, сім'я. Телекомунікації створюють для нас можливість виходу в широкий світ. Ми отримуємо доступ до найбагатших інформаційних ресурсів і можливість працювати разом над різними проблемами (проектами) з представниками інших країн у рамках телеконференцій. Подібна перспектива співпраці і кооперації створює сильну мотивацію до самостійної пізнавальної діяльності як у групах, так і індивідуально. Спільна праця стимулює студентів до ознайомлення з різними точками зору на конкретну проблему, до пошуку додаткової інформації, до оцінки отриманих результатів.

Вплив Інтернету на життя людського суспільства не викликає ніяких сумнівів уже сьогодні і завдання педагога полягає в тому, щоб навчити студента користуватися

програмними засобами роботи в Інтернеті, швидко знаходити потрібну інформацію, тому потрібно постійно розробляти і вдосконалювати методичні рекомендації з навігації у мережі Інтернет, знаходження, відбору й опрацювання інформації із застосуванням мережних технологій у СР і майбутній професійній діяльності студента; навчати культурі роботи в Інтернеті, раціонально планувати свій час, дотримуватися техніки безпеки і гігієни праці під час роботи з ПК; скласти і постійно поповнювати каталоги сайтів, на яких можна швидко знайти інформацію з предметів, що входять до навчального плану тієї чи іншої спеціальності. Серед напрямків, у яких відбувається впровадження телекомунікацій в освіту, вчені називають її інформаційне забезпечення, спільну проектну діяльність у різних галузях знань як студентів, так і викладачів та наукових співробітників, дистанційне навчання і вільні контакти користувачів мереж [6, с.202]. Висновок, таким чином, досить однозначний: впровадження комп'ютерних технологій у сферу освіти позитивно впливає на підвищення ефективності СР студентів.

Принагідно також зазначимо, що всі європейські та національні освітні реформи орієнтовані на отримання якісно нової суми знань, які повинні забезпечити справжню соціалізацію, мобільність, професійну конкурентоспроможність особистості на ринку праці. Проте необхідно чітко усвідомлювати, що запорукою динамічних змін можна вважати не будь-які знання, а лише ті, які людина набуває самостійно, які є результатом самопізнання об'єктивного світу, його культурних і етичних цінностей. Тому нам видається важливим ознайомитися з наявною інформацією про міжнародні форуми, які відбулися в Європі у контексті Болонського процесу, проаналізувати підписані там документи та прийняті угоди з метою виявлення позиції їх учасників щодо ролі та значення самостійної роботи студентів в умовах застосування інформаційних технологій навчання.

Відомо, що жодна Європейська країна ще не визнала свою національну освіту як таку, що відповідає сучасним вимогам і потребам. Відтак, вдосконалення освітніх систем слід розглядати як першочергове завдання реформування галузі, генератором якого в межах Європи виступають потужні інтеграційні процеси. Результатом інтеграції як об'єктивної реальії буття стало становлення загальноєвропейського освітнього простору в цілому і європейського простору вищої освіти (ЄПВО) як його складової зокрема. Питання розбудови ЄПВО були провідними на багатьох представницьких міжнародних заходах, які ухвалили ряд документів, що визначили подальші напрямки розвитку реформування вищої освіти. Серед них і Ліссабонська «Конвенція про визнання кваліфікацій» 1997 р., яка узгодила механізми визнання кваліфікацій вищої освіти, інформації про оцінку вищих закладів освіти, порівняння документів про освіту тощо; і зустріч керівників освітніх відомств найпотужніших країн континенту з нагоди святкування 800-річчя Сорбонни 25 травня 1998 року, яка власне започаткувала обговорення шляхів вирішення вищезазначеної проблеми, стимулюючи процес вироблення єдиних рекомендацій для зближення систем освіти та формування ЄПВО; і прийняття Декларації з питань вищої освіти для XXI століття на міжнародній конференції у жовтні 1998 року у Парижі, яка обстоювала доступ студентів до різних освітніх програм, надання їм можливостей багатoproфільного навчання, розвитку знання мов, використання інформаційних технологій. Актуальність ухвалених у Сорбонні рішень підтвердилася прийняттям 19 червня 1999 р. Болонської декларації (The European Higher Education Area Joint Declaration of the European Ministers of Education), коли міністри освіти двадцяти дев'яти країн Європи підписали доленосний документ, що засвідчив початок реформ у вищій освіті в ім'я стабільного, мирного і демократичного майбутнього [10]. В одній зі своїх статей Г. Лукічов слушно відмічає, що теоретична основа й організаційна структура

реформаторських зрушень на європейських теренах вищої освіти отримали назву Болонський процес [4, с.43]. Новий вияв міжнародної співпраці видається йому виваженою і природною реакцією країн ЄС на виклики ХХІ ст., серед яких основними є: а) інтернаціоналізація освіти; б) загострення конкуренції на ринку освітніх послуг; в) відчутний вплив глобалізації на вищу освіту; г) автономізація діяльності ВНЗ; д) різке зростання кількості студентів різних вікових груп.

Болонський процес являє собою своєрідний рух освітніх національних систем до єдиних критеріїв і стандартів, які утверджуються у європейському просторі і передбачає консолідацію зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Західної і Східної Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти і науки у світовому вимірі, а також для підвищення ролі цієї системи у соціальних перетвореннях [1; 4].

Перебіг реформ у рамках Болонського процесу перебуває у стадії активного обговорення. У вересні 1999 р. було створено координаційні структури — Групу управління і Групу здійснення процесу, в які увійшли члени Комісії ЄС та Асоціації європейських університетів, фахівці з усіх країн, які вболівають за втілення в життя Болонських починань на чолі з представниками так званої «європейської трійки» (країна, що головує в ЄС, її попередниця, та країна, яка матиме мандат головуючої впродовж найближчого терміну).

Згодом на спеціалізованому міжнародному семінарі у Фінляндії в лютому 2001 р. було узгоджено єдину для ЄС формулу вищої освіти, згідно з якою 3-4-річний бакалаврат веде до магістерського ступеня, який можна здобути за 1-2 роки. Докторські програми укладено таким чином, щоб загальна тривалість навчання від часу вступу до університету не перевищувала 7–8 років. Одношайне схвалення отримав пункт про досягнення підкріплення кожного наукового ступеня не «паперовими», а реальними кваліфікаціями, чого потребують умови нового тисячоліття і чого жорстко вимагає

сучасний ринок праці. Перевага дворівневої вищої освіти полягає у гнучкості програм, можливості значно скоротити академічні витрати і більш динамічно втілювати в Європі концепцію про освіту впродовж усього життя.

У березні 2001 року в іспанському місті Саламанка понад 600 представників ВНЗ Європи підтримали реформаторський курс форуму, який виробив пакет рекомендацій щодо поглиблення позитивних перетворень. У результаті злиття Асоціації європейських студентів і Конфедерації ректорів країн ЄС з'явилася нова міжнародна організація — Асоціація європейських університетів, покликана опікуватися проблемами автономності ВНЗ, академічної мобільності, працевлаштування випускників та підвищення якості європейської освіти, у чому, власне, і полягає запорука успіху Болонського процесу. Останнім часом нерідко доводиться чути про протиріччя між амбіціями випускника ВНЗ і спроможністю виконувати ним свої професійні функції [5; 2]. Тому головним критерієм оцінки ВНЗ має стати не перелік дисциплін, змістяких мають опанувати студенти, а професіоналізм їх випускників. Інакше кажучи, компетентність, яку розглядають як здатність випускника творчо підходити до вирішення конкретних практичних ситуацій на основі здобутих теоретичних знань у поєднанні з усвідомленою необхідністю самовдосконалення, що здійснюється впродовж життя, має стати домінантою у системі «зміст освіти — компетентність».

Щоб досягти мети формування кваліфікованого спеціаліста, здатного творчо підходити до вирішення будь-якої справи, необхідно, насамперед, змінити позицію самого студента у процесі навчання, перетворивши його зі старанного виконавця, який звик розв'язувати стандартні задачі, з людини, котра пасивно засвоює запропоновану наукову інформацію, на творчого здобувача знань, на людину, яка вміє постійно їх оновлювати, продуктивно мислити та творчо вирішувати професійні завдання. Тому важлива вимога до випускників вищої школи в сучасних умовах — розвинене

вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у швидкому потоці інформації — не може бути реалізована без збільшення ступеня самостійності студента. Відтак, розвиток у студентів умінь і навичок самостійної роботи на основі засвоєної суми знань; вироблення у них звички працювати самостійно; формування самостійності як стійкої риси молодого фахівця є одним з головних завдань педагогіки вищої школи, вирішення якого тісно пов'язане з посиленням ролі самостійної роботи в навчальному процесі. Адже життям доведено, що тільки ті знання можна вважати справді міцними, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думкам і діям.

Родзинкою чергової зустрічі на високому рівні у Празі (Чехія) у травні 2001 року було те, що паралельно з міністерськими чинами високих офісів до обміну новими ідеями були залучені і представники Асоціації європейських університетів і делегати Національних студентських спілок Європи. У результаті цього хід обговорення звітної доповіді «Поглиблення Болонського процесу» справедливо отримав оцінку по-справжньому відкритого [9]. Результатом зустрічі стало підписання Празького коммюніке, у рамках якого Міністри доповнили основні цілі Болонської декларації рядом важливих положень, серед яких окремо зазначалися консолідація зусиль у справі підвищення престижу європейської освіти, забезпечення ВНЗ найсучаснішими технологіями і методиками та пріоритет поєднання у навчальних програмах академічної якості з розвитком професійно необхідних навичок і рис особистості студента. Вказано також було і на важливість обраного ЄПВО стратегічного курсу на навчання протягом усього життя, що має розв'язати проблему конкурентоспроможності фахівців та соціально-економічного розвитку Європи через використання нових технологій.

Об'єктом дискусій на листопадовому семінарі 2001 р. у Португалії стало уведення ECTS (European Credit Transfer System), або єдиної системи заліку навчальних дисциплін

(кредитування), яке на думку М.Євтуха має унормувати навчальну діяльність студента і дати йому змогу накопичити залікові одиниці протягом життя і отримати відповідний ступінь після досягнення необхідної їх кількості, а також надати їм можливість безпроблемного переходу з одного навчального закладу в інший [3; 7]. Відтак, система трансферного кредитування відкриває нові обрії академічної мобільності — основної цінності європейської освіти. У студентства з'являються реальні можливості здобувати диплом, навчаючись у різних університетах Об'єднаної Європи.

Безумовно, Болонський процес як явище загальноєвропейського масштабу не може не впливати і на українську дійсність. Починаючи з перших днів незалежності Україна декларує європейські орієнтири розвитку освіти. Крім того, можна стверджувати і про початок процесу розбудови національної вищої освіти на зразок європейської, елементи реформ якої поступово впроваджуються і на освітній ниві України: проводяться державні акредитації ВНЗ, введено ступеневу освіту, на черзі запровадження нової системи оцінювання знань студентів у ВНЗ. Необхідність фундаментальних інновацій незаперечна. Провідні цілі розбудови ЄПВО повністю відповідають національним інтересам України, перспективним цілям перетворення вітчизняної вищої школи. Ми маємо вийти на новий рівень інтеграції науки й освіти, відійти від колишньої установки на підготовку фахівця в царині усталеного знання, оскільки особливістю діяльності спеціаліста в умовах інформаційного суспільства є подальше прискорення темпів оновлення професійних знань та навичок і, у зв'язку з цим, його здатність швидко і якісно вдосконалювати свою кваліфікацію. Інновації освіти мають забезпечити високу конкурентноздатність випускника. Його освіта має бути фундаментальною, якісною, здійснюватися в органічному взаємозв'язку з наукою і практикою. Випускник має блискуче володіти

інформаційними технологіями, кількома іноземними мовами, додатковою професією.

Відтак, висновок цілком однозначний. Болонський процес з його орієнтацією на усвідомлене самовдосконалення впродовж життя, самоосвіту і самовиховання висуває високі вимоги до людини, її ставлення до навчальної роботи і формування її як фахівця найвищої кваліфікації, слід розглядати як маніфест реформаторства вищої освіти країн Західної і Східної Європи.

Література

1. Андрущенко В. Модернізація вищої освіти в контексті Болонського процесу // Освіта. — 2004. — №23. — С.4.
2. Гершунский Б.С. Философия образования. — М., 1998.
3. Євтух М. Українські обрії європейського освітнього простору // Педагогічна газета. — 2004. — №6. — С.7.
4. Лукичев Г.А. Болонский процесс — императив развития высшего образования в Европе // Высшее образование сегодня. — 2002. — №2. — С.42–45.
5. Невмержицький О. Реалії виховної роботи в сучасному вищому навчальному закладі у світлі Болонського процесу // Освіта. — 2004. — №31. — С.2.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. Пособие для студ. пед. вузов / Под ред. Е.С.Полат. — М., 2001.
7. Образование в XXI веке. Высшее образование в XXI веке: подходы и практические меры. — Киев, 2001.
8. Delors J., etc. Learning: the Treasure within. Report for UNESCO of International Commission on Education for the twenty first Century. — Highlights. Paris. UNESCO, 1996.
8. Lourtie P. Furthering the Bologna Process. Report to the Ministers of education of the Signatory Countries. — Prague, May, 2001.
9. The European Higher Education of the European Ministers of Education. — Bologna. June, 1999.

Надійшла до редакції 27.02.2007 р.